

ARBITRŲ ATSAKOMYBĖ IR IMUNITETAS NUO ATSAKOMYBĖS

Beata Kozubovska, LL.M (UCL)

Socialinių mokslų daktarė
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: beata.kozubovska@gmail.com

Rimantas Daujotas, LL.M

Doktorantas
Londono universitetas, Karalienės Mary koledžas
(Queen Mary, University of London)
Tel. +370 6 2783842
El. paštas: rimantasdaujotas@gmail.com

Straipsnyje analizuojamas arbitrų imuniteto institutas tarptautiniame komerciniame arbitraže. Tarptautiniame komerciniame arbitraže nėra bendros pozicijos dėl atsakomybės arbitrams taikymo ir jos ribojimo. Šio straipsnio tikslas, remiantis lyginamąja valstybių teisinių sistemų analize, suformuluoti mokslines rekomendacijas, susijusias su atsakomybės taikymu ir jos apribojimu arbitrams tarptautiniame komerciniame arbitraže.

This article discusses arguable aspects of the application of the liability of arbitrators in international commercial arbitration. There is no uniform practice applicable to the immunity of arbitrators in the field. By means of comparative analysis of various countries legal systems, this article aims to construct recommendation regarding the arbitrator's immunity and liability issue in international commercial arbitration.

Įvadas

Tarptautiniame komerciniame arbitraže nėra vienodos arbitrų atsakomybės ir imuniteto nuo atsakomybės taikymo praktikos. Kokios bendros atsakomybės ir imuniteto nuo atsakomybės taisyklės privalo būti sukurtos tarptautiniame komerciniame arbitraže?

Darbe panaudoti loginis (dedukcinis), lingvistinis, sisteminis, lyginamasis, statistinis ir istorinis metodai.

Lietuvoje šia tema literatūros nėra, nebuvo atlikta ir jokių mokslinių tyrimų. Šiame straipsnyje remiamasi užsienio teoretikų ir praktikų darbais, kaip antai: Gary B. Born, Lew, Julian D. M, Hunter Martin, Redfern Alan. Į temą įsigilinti padėjo arbitražo srityje pažengusių valstybių arbitražo įstatymų nagrinėjimas. Darbo temos atskleidimas nebūtų visapusiškas ir be teismų praktikos analizės.

Arbitrų imuniteto apimtis yra kontroversiška¹. Įvairių valstybių nacionalinės teisės sistemos ir arbitražo institucijos skirtingai reglamentuoja nagrinėjamą teisinį institutą. Svarbu pabrėžti, kad tarptau-

¹ LEVINE, Mark W. The Immunity of Arbitrators and the Duty to Disclose. 6 *AM REV. INT'L ARB.*, 1995, p. 197.

tinėje arenoje egzistuoja nuostatų dėl arbitrų atsakomybės apimties harmonizavimo stoka. Kaip antai UNCITRAL Pavyzdiniame arbitražo įstatyme nepasisakoma dėl arbitrų imuniteto. Vis dėlto potencialus arbitrų patraukimas atsakomybėn yra kertinis akmuo efektyviam arbitražo proceso naudojimui.

Šiame straipsnyje analizuojama tik civilinė arbitrų atsakomybė *vis-a-vis* arbitražo šalis ir nenagrinėjama arbitražo institucijų atsakomybė. Baudžiamoji arbitrų atsakomybė nėra šio straipsnio tyrimo dalykas. Pažymėtina, kad vienas iš bruožų, skiriančių arbitražą nuo bylos nagrinėjimo teisme, yra tai, jog šalys yra laisvos pasirinkti ginčui išspręsti taikomas procedūrinės taisykles. Šalys gali sudaryti ir savo taisyklių rinkinį, bet paprastai remiasi esamomis arbitražui taikomomis taisyklėmis, sukurtomis arbitražo institucijų, kaip antai Tarptautinio investicinių ginčų sprendimo centro (ICSID), Arbitražo instituto prie Stokholmo prekybos rūmų (SCC) ar Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) arbitražo taisyklėmis. Šios taisyklės turi daug bendrų bruožų dėl arbitrų etikos, kaip antai kiekvienose yra nuostatų dėl:

- arbitrų kvalifikacijos, įskaitant reikalavimą dėl arbitrų nepriklausomumo ar nešališkumo;
- reikalavimus arbitrams atskleisti tam tikrus santykius, susijusius su jų nepriklausomumu ar nešališkumu;
- arbitrų vadovavimo arbitražo procesui reikalavimus;
- šalims taikomus standartus ir procedūras dėl arbitrų nušalinimo dėl tikro ar tariamo nepriklausomumo ar nešališkumo nebuvimo;
- reikalavimų šalims laiku pateikti prieštaravimus dėl arbitrų kvalifikacijos ar elgesio arbitražo procese;
- arbitražinio sprendimo galutinumo ir privalomumo.

Įvairios praktikų asociacijos, vyriausybės atstovai ir akademikai sukūrė arbitrų elgesio tarptautiniame komerciniame arbitraže gaires. Vienos iš plačiausiai naudojamų ir pripažintamų tarptautiniu mastu yra Tarptautinės advokatų asociacijos (IBA) 2004 m. Gairės dėl interesų konfliktų tarptautiniame arbitraže (angl. *Guidelines on Conflicts of Interests in International Arbitration*)². Gairių tekste nurodyta, kad jos nenumato baigtinio sąrašo ir nėra privalomos, tačiau įtvirtina vis dažniau taikomus geros praktikos standartus³. Dėl ribotos darbo apimties nenagrinėjama arbitrų pareigų šalių atžvilgiu prigimtis ir ribos, kurios arbitrams „užkraunamos“ ginčo šalių, teisės aktų reikalavimais ir etikos standartais⁴.

Straipsnyje nagrinėjamas arbitrų atsakomybės ir imuniteto nuo atsakomybės taikymo tarptautiniame komerciniame arbitraže santykis. Pirmoje straipsnio dalyje nagrinėjama arbitro atsakomybės prigimtis ir pagrindai, antroje dalyje – analizuojama arbitrų imuniteto prigimtis, apimtis ir tikslas. Trečioje darbo dalyje nagrinėjamos arbitrų imuniteto nustatymo ribos.

1. Arbitro atsakomybės prigimtis ir pagrindai

Vienas iš pagrindinių arbitražo pranašumų, palyginti su teisminiu ginčų sprendimu, yra galimybė išsirinkti neutralius, nešališkus arbitražo teismo teisėjus. Būtent todėl tarptautinių susitarimų šalys paprastai pasirenka išvengti bylos nagrinėjimo užsienio teisme.

Pirmiausia būtina pažymėti, kad arbitras yra saistomas sutarties, o būtent sutarties tarp arbitro ir ginčo šalių, nes pastarosios samdo arbitrą jų ginčui išspręsti ir jam už tai sumoka tam tikrą užmokestį. Todėl arbitro pareigų pažeidimas laikytinas sutarties pažeidimu ar deliktu.

² Gairės dėl interesų konflikto tarptautiniame komerciniame arbitraže, Tarptautinė advokatų asociacija 2004 m.

³ SHEPPARD, A. Arbitrator independence in ICSID Arbitration. In BINDER, C.; KRIEBAUM, U.; REINISCH, A.; WITTICH, S. (Eds.). *International investment law for the 21st century: Essays in honour of Christoph Schreuer*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 136.

⁴ REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, et al. *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 2004, p. 283.

Jei arbitras yra skiriamas arbitražo institucijos, tai nepanaikina sutartinės arbitražo proceso prigimties. Nors arbitražo institucija pati nesprendžia šalių ginčo, tačiau šalys perka iš arbitražo institucijos tam tikrą paslaugą, o būtent – išspręsti atitinkamos kokybės ginčą. Dažnas atvejis gali būti tas, kad institucinio arbitražo atveju sutartiniai įsipareigojimai sieja tiek arbitrą ir ginčo šalis, tiek arbitrą ir arbitražo instituciją, tiek ginčo šalis ir arbitražo instituciją. Todėl institucinio arbitražo atveju arbitro atsakomybės sąlygos priklausys nuo susiklosčiusių sutartinių įsipareigojimų pobūdžio tarp ginčo šalių, arbitrų ir arbitražo institucijos.

Kontinentinės tradicijos valstybėse arbitro atsakomybė kildinama iš sutarties. Šios mokyklos atstovai arbitrus laiko profesionalais, kurių atsakomybė apibrėžiama bendraisiais sutartinės atsakomybės principais, įtvirtintais civiliniuose kodeksuose⁵. Remiantis minėtu požiūriu arbitro atsakomybė grindžiama arbitro skyrimo sąlygomis, o ne jo vykdomomis funkcijomis⁶.

Taigi, jei būtų taikoma Lietuvos Respublikos teisė, arbitro atsakomybės klausimas būtų reguliuojamas Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos normomis.

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse asmenys taip pat gali būti patraukti ir deliktinės atsakomybės, kuri kyla iš jų profesinės pareigos elgtis kvalifikuotai. Kaip antai Anglijoje profesionalai gali būti patraukti atsakomybės, jei nesielgia pakankamai kvalifikuotai ir rūpestingai – taikomas normalaus kvalifikacijos lygio ir profesionalumo standartas⁷. Panašiai ir Jungtinėse Amerikos Valstijose – asmuo gali būti laikomas atsakingu už profesinės pareigos pažeidimą, jei nesilaiko protingų priemonių ir atsargumo, kurių įprastai laikosi kitas šios profesijos atstovas⁸. Taigi bendrosios teisės tradicijos valstybėse arbitrai, kaip ir kiti profesionalai, turi pareigą elgtis kompetentingai, atlikdami jų kaip arbitrų funkcijas, ir gali būti atsakingi už žalą, padarytą dėl minėtos pareigos pažeidimo⁹.

Arbitro atsakomybė gali kilti iš netinkamo elgesio ar neveikimo. Netinkamas elgesys paprastai apima tokias situacijas: arbitro nederamą pasitraukimą iš arbitražo proceso, apgaulę, kyšininkavimą ir kitą nesąžiningą elgesį¹⁰. Atsakomybė dėl neveikimo apima, bet neapsiriboja, interesų konflikto neatskleidimą, šalių prašymų nesilaikymą, pareigų, įtvirtintų arbitražo taisyklėse, pažeidimą, nedalyvavimą svarstant bylą, arbitražinio sprendimo nepriėmimą laiku¹¹. Nors Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas konkrečiai nereguliuoja arbitrų atsakomybės klausimo, šiame įstatyme taip pat galima rasti kai kurių arbitrų netinkamo elgesio ar neveikimo pavyzdžių, kaip antai atskleidimas ir nušalinimas (KAĮ 15 str.) bei nepriklausomumas KAĮ (8.1 str.). Pažymėtina, kad atsakomybė dėl neveikimo paprastai laikoma sudėtingesniu aspektu, ir teisės moksle manoma, kad neveikimas turi būti žymesnio laipsnio¹², negu, pavyzdžiui, arbitražinio sprendimo priėmimo termino praleidimas porą dienų.

2. Arbitrų imuniteto prigimtis, apimtis ir tikslas

Arbitrų imunitetas iš dalies remiasi teisėjų imuniteto doktrina¹³ ir dažnai priklauso nuo to, ar arbitro pareigos funkcinio pobūdžiu yra panašios į teisėjo¹⁴.

⁵ YAT-SEN LI, Jason. *Arbitral Immunity: A Profession Comes of Age*. 64 *ARBITRATION* 51, 1998, p. 56.

⁶ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity*. 20 *New York Law School Journal of International and Comparative Law*, 2000, p. 3.

⁷ YAT-SEN LI, Jason. *Arbitral Immunity* <...>, p. 52.

⁸ PROSSER, William; KEETON, W. Page. *Prosser & Keeton on the law of torts* (5th ed.), 1984, p. 185–188.

⁹ REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, *et al.* *Law and Practice* <...>, p. 266.

¹⁰ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 4.

¹¹ Ten pat, p. 5.

¹² HAUSMANINGER, Christian. *Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reform*. 7 *J. INT'L ARB.* 5, 48, 1990, p. 32–34.

¹³ LEW, Julian E. M., ed. *The immunity of arbitrators* 1, 1990, p. 44–47.

¹⁴ MATTERA, Richard J. *Has the Expansion of Arbitral Immunity Reached its Limits After United States v. City of Hayward?* 12 *OHIO ST. J. ON DISP. RESOL.*, 1997, p. 780.

Kai kurios valstybės linksta vertinti arbitro imunitetą iš jo sutartinių pareigų perspektyvos, kitos – arbitro imuniteto ribas apibrėžia, lygindamos jo panašumą su teisėju¹⁵. Svarbu pabrėžti, kad bendrosios tradicijos valstybėse, išskyrus kai kurias išimtis, kur teisėjai neturi imuniteto nuo baudžiamojo persekiojimo ir nušalinimo nuo pareigų¹⁶, teisėjų imunitetas yra beveik absoliutus¹⁷.

Kontinentinės tradicijos valstybėse neegzistuoja absoliutaus imuniteto koncepcija – arbitrai gali būti patraukti atsakomybėn už visus neteisėtus veiksmus, ir ginčo šalys gali reikalauti atlyginti žalą, kilusią iš arbitrų neteisėtų veiksmų¹⁸.

Kai kurių mokslininkų nuomone, teisėjams taikomas imunitetas nuo atsakomybės išplečiamas arbitrams dėl jų kvaziteisminės prigimties veiklos – siekiama užtikrinti arbitrų priimamų sprendimų nepriklausomumą¹⁹. Taigi doktrinoje arbitrams taikomas atsakomybės ribojimas pateisinamas dėl arbitro statuso ir jo funkcinio panašumo su teisėjais. Bendrosios teisinės tradicijos valstybėse teismai išplečia imunitetą arbitrams, kai jie atlieka kvaziteisėjų pareigas – yra panašioje padėtyje su teisėjais ir atlieka panašias funkcijas²⁰.

Jungtinėse Amerikos Valstijose arbitrai, atliekantys pareigas, funkciškai panašias į teisėjų, įgyja imunitetą²¹. Remiantis Jungtinių Amerikos Valstijų teisės mokslininkais, kad būtų funkcinis arbitrų ir teisėjų panašumas, reikia: 1) turi būti ginčas, 2) atsakomybės klausimas ir 3) arbitras privalo vadovauti procesui ir nagrinėti šalių pateiktus įrodymus, kaip tai darytų teisėjas²².

Anglijoje arbitras įgyja imunitetą, kai atlieka pareigas, panašias į teisėjo, ar vykdo teisminės prigimties funkcijas²³. Anglijos teisė paaiškina, kad teisėjo funkcijas apibrėžia: 1) ginčo egzistavimas; 2) ginčo perdavimas arbitrams, kad šie priimtų privalomą sprendimą; 3) šalių įrodymų ir argumentų išklausa; 4) nešališko ir teisingo sprendimo priėmimas²⁴.

Taigi bendrosios tradicijos valstybėse arbitras turi imunitetą tada, kai yra konkretus ginčas; arbitras sprendžia tarp priešingų argumentų; vyksta posėdžiai ir pateikiami įrodymai; arbitras yra nešališkas; sprendimas yra galutinis ir privalomas šalims²⁵.

Svarbu pabrėžti, kad vis dėlto arbitrai nėra teisėjai – yra esminių skirtumų tarp minėtų asmenų. Pirmia, teisėjams įgaliojimus suteikia ir atlyginimą moka valstybė, o arbitrų įgaliojimai kyla iš privačios sutarties ir jie gauna atlyginimą iš šalių mainais už profesinę paslaugą²⁶. Be to, dėl teismų sąsajų su valstybe teisėjai yra būtini palaikyti demokratijai²⁷. Teismo posėdžiai paprastai yra vieši, o arbitražas yra privatus ir konfidencialus ginčų nagrinėjimo būdas²⁸. Be to, arbitražo sprendimų peržiūrėjimas teisme yra ribotas²⁹. Taigi, nepaisant funkcinio arbitrų panašumo į teisėjus, reikia nubrėžti tinkamas arbitrų imuniteto ribas.

¹⁵ BUTLER, David; FINSEN, Eyvind. *Arbitration in South Africa: law and practice*, 1993, p. 92–97.

¹⁶ METTLER, Andrea. Immunity v. Liability in Arbitral Adjudication. *47 ARB. J.* 24, 25, 1992, p. 782–783.

¹⁷ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 7.

¹⁸ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...> p. 13.

¹⁹ WILKER, GABRIEL M. *DOMKE on commercial arbitration*, § 23.01.

²⁰ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 7.

²¹ *Corey v. New York Stock Exch.* (1982), 691 F.2d 1205, 1209 (6th Cir.). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 9.

²² PARK, William W. Text and Context in International Dispute Resolution, *15 B.U. INT'L L.J.* 191, 194, 1997, p. 206–207.

²³ *Sutcliffe v. Thackrah*, (1974) App. Cas. 727, p. 738.

²⁴ *Sutcliffe and Aronson v. Casson*. In YAT-SEN LI, Jason. Arbitral Immunity <...>, p. 51.

²⁵ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 9.

²⁶ *Baar v. Tigerman* (1983) 140 Cal. App. 3d 979 (Cal. Ct. App.). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 26.

²⁷ Ten pat.

²⁸ Ten pat.

²⁹ *Corey v. New York Stock Exch.* (1982), 691 F.2d 1205, 1209 (6th Cir.). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 9.

Dažnai teisėjų imunitetas arbitrams yra išplečiamas dėl viešosios tvarkos sumetimų³⁰. Viena iš pagrindinių imuniteto nustatymo arbitrams priežasčių yra arbitražinio sprendimo priėmimo proceso nepriklausomumas ir integralumas. Mat baiminamasi, kad jei arbitrai, skirtingai negu teisėjai, neturės imuniteto: 1) arbitražiniu sprendimu nepatenkintos šalys galėtų grasinti ar daryti įtaką arbitrams³¹ ar kad arbitrai nepriims principingų sprendimų, jei nerimaus, kad arbitražiniu sprendimu nepatenkinta ginčo šalis kreipsis į teismą³². Be to, imunitetas padeda užtikrinti arbitražinio sprendimo galutinumą³³. Nesant imuniteto, ginčą pralaimėjusi šalis galėtų siekti ginčą nagrinėti iš naujo, „atakuodama“ arbitražą ir taip sukeltų grėsmę vienam iš arbitražo proceso privalomumui – arbitražo proceso baigtinumui³⁴. Be to, nesant imuniteto, skaičius kvalifikuotų profesionalų, norinčių veikti kaip arbitrai, labai sumažėtų³⁵. Maža to, arbitražo imunitetas nuo atsakomybės gali būti pateisinamas ir dėl visuomenės apsaugos – juk arbitražas egzistuoja ir yra skirtas ne arbitrams, o visuomenės apsaugai, kur atliekamos funkcijos yra panašios į teisėjų³⁶, be to, privačios paslaugos sumažina teismų darbo krūvį ir šio privalumo integralumas privalo būti apsaugotas.

Kita vertus, yra argumentų prieš arbitražo imunitetą. Pirma, imunitetas skatina arbitražo neatsakingumą ir pašalina paskatas būti atsargiems. Antra, sistema iškelia arbitražinio sprendimo galutinumą aukščiau už individo teisingo arbitražinio sprendimo priėmimo poreikį. Trečia, šalių sutikimas arbitrauti ginčą nereiškia sutikimo, kad būtų piktnaudžiuojama jų teisėmis ar elgiamasi nesąžiningai. Ketvirta, alternatyvios žalos atlyginimo priemonės nėra adekvačios ir arbitro blogas elgesys nėra pakankamai nubaustas (nėra pakankamai drausminių priemonių) tiesiog panaikinant arbitražo sprendimą ar šalims užlaikant mokėjimus arbitrams³⁷.

Vis dėlto pirmiau pateiktų argumentų, pasisakančių tiek už, tiek prieš imunitetą nuo atsakomybės arbitrams akceptavimas priklauso nuo atitinkamoje jurisdikcijoje taikomos teisės. Arbitražo imuniteto spektras yra platus – nuo absoliučios atsakomybės iki absoliutaus imuniteto. Tarp dviejų minėtų ekstremalių taškų galimi ribotos atsakomybės modeliai, kur arbitrai turi dalinį imunitetą dėl kai kurių veikų.

3. Lyginamoji arbitražo imuniteto analizė

Bendrosios tradicijos valstybės pasirinko funkcinę arbitražo veiklos analizę – arbitrai vykdo teisėjo ar kvaziteisėjų funkcijas; tai daro juos panašius į teisėjus. Anglų teismai pripažįsta arbitražo kvaziteisėjų poziciją ir imunitetą nuo neatsargumo ir teisės ar fakto klaidų³⁸. Airijos teismai taip pat pripažįsta arbitro kaip kvaziteisėjo padėtį. Kaip antai *Patrick Redahan v. Minister for Education and Science* byloje³⁹ Airijos Aukščiausiasis teismas nusprendė, kad arbitras veikė kaip kvaziteisėjas, o tai yra pakankama, kad įgautų imunitetą bendrosios teisės sistemos valstybėse, išskyrus, jei jis veiktų nesąžiningai. Kitoje byloje Airijos Aukščiausiasis teismas pripažino, kad arbitrai ir teisėjai turi tokį patį imunitetą, nes vykdo vienodas funkcijas⁴⁰.

³⁰ Butz v. Economou, 438 U.S. 478, 508-11 (1978). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 11.

³¹ *Sutcliffe v. Thackrah*, (1974) App. Cas. 727.

³² Ten pat.

³³ YAT-SEN LI, Jason. Arbitral Immunity <...>, p. 53.

³⁴ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 11.

³⁵ REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, *et al.* Law and Practice <...>, p. 266.

³⁶ *Pickens v. Templeton*, (1994) 2 N.Z.L.R. 718.

³⁷ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 12.

³⁸ *London v. Keen*, Divisional Court, 1916.

³⁹ *Patrick Redahan v. Minister for Education and Science*, The High Court of Ireland, 2005.

⁴⁰ *Beatty v. The Rent Tribunal*. The High Court of Ireland, 2005.

Australijos 1984 m. Komercinio arbitražo akto 51 straipsnis apriboja arbitro atsakomybę dėl neat-sargumo, bet taiko atsakomybę dėl apgaulės⁴¹.

Įdomu, kad Kinijos Liaudies Respublikos arbitražo įstatymo 34, 35 ir 58 straipsniuose numatyta, kad arbitras gali būti patrauktas atsakomybėn dėl to, jog susitinka su ginčo šalimi ar jos atstovu priva-čiai, susitinka vakarienes ar priima dovanas iš ginčo šalių ar reikalauja kyšio⁴². Taigi remiantis Kinijos Liaudies Respublikos arbitražo įstatymu nurodytais atvejais imuniteto doktrina netaikoma.

Absoliutaus imuniteto koncepcija įtvirtinta Jungtinėse Amerikos Valstijose, čia arbitrai turi pla-čiausią imunitetą⁴³. Arbitražiniai sprendimai yra funkciškai panašūs į teisėjų priimamus⁴⁴ ir arbitrams dėl jų įgaliojimų priimti arbitražinius sprendimus yra taikomas toks pats imunitetas kaip ir teisėjams, nepaisant to, kad arbitrai, skirtingai negu teisėjai, nėra skiriami valstybės⁴⁵. Taigi Jungtinių Ameri-kos Valstijų teismai pripažįsta arbitrų imuniteto doktriną ir dauguma teismų mano, kad arbitražinio sprendimo panaikinimas ar bylos nagrinėjimas iš naujo turėtų būti vienintelis žalos atlyginimo būdas arbitrų pareigų pažeidimo kontekste⁴⁶. Vis dėlto arbitrai netenka imuniteto ir arbitras privalo atlyginti padarytą žalą⁴⁷, kai: nepriima arbitražinio sprendimo; ar nepagrįstai atsisako eiti arbitro pareigas, mat šiuo atveju dingsta arbitro panašumas su teisėjais ir jis netenka kvaziteisėjo statuso, neatitinka arbitro etikos reikalavimų ir nesilaiko sutartinių įsipareigojimų priimti privalomą arbitražinį sprendimą⁴⁸.

Kontinentinės tradicijos valstybėse laikomasi sutartinio arbitro vaidmens analizės⁴⁹. Šiuo atveju arbitro imunitetas yra sutartinė sąlyga, dėl kurios derasi šalys ir arbitras. Imuniteto ribos nustatomos neperžengiant privalomų nacionalinės teisės normų⁵⁰. Svarbu pabrėžti, kad teisėjo imuniteto analogija netaikoma kontinentinėse valstybėse.

Pavyzdžiui, Austrijos arbitražo įstatyme numatoma, kad arbitras turi atlyginti šalims nuostolius, jei tokių kilo dėl arbitro funkcijų nevykdymo. Maža to, pagal Austrijos teisę, arbitro atsakomybė taip pat reguliuojama bendraisiais sutarčių teisės principais⁵¹. Šveicarijos teisė, skirtingai nei Austrijos teisinis reguliavimas, nereguliuoja arbitro atsakomybės klausimų. Tačiau arbitro sutartis su ginčo šali-mis (*receptum arbitri*) laikomas *sui generis* tipo mandatu, kurio pagrindu arbitras gali būti patrauktas atsakomybėn dėl tyčios ar didelio neatsargumo⁵².

Tarptautinių prekybos rūmų (ICC) Arbitražo taisyklių 34(40) straipsnyje numatyta, kad arbitrai neatsakingi jokiai asmeniui dėl bet kokios veiklos ar neveikimo, susijusio su arbitražu. Galima pa-žymėti, kad ICC, panašiai kaip ir Londono tarptautinio komercinio arbitražo teismas (LCIA), perėmė bendrosios tradicijos valstybių nuostatas dėl arbitrų imuniteto. Tarptautinio investicinių ginčų spren-dimo centro (ICSID) taisyklių 20 straipsnyje numatytas imunitetas nuo bet kokių teisinių procesų,

⁴¹ HWANG, Michael. Claims Against Arbitrators for breach of Ethical Duties. In *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation*, p. 4.

⁴² Pasaulinė arbitražo apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2014 04 02]. Prieiga per internetą: <<http://globalarbitrationreview.com/know-how/topics/61/commercial-arbitration/>>.

⁴³ REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, *et. al.* Law and Practice <...>, p. 5–18.

⁴⁴ *Butz v. Economou*, 438 U.S. 478, 508-11 (1978). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 11.

⁴⁵ *Corey v. New York Stock Exch.* (1982), 691 F.2d 1205, 1209 (6th Cir.). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 9.

⁴⁶ *Higdon v. Constr. Arb. Assocs.* (2002) Court of Appeals of Kentucky 71 S.W.3d. 131 (Ky. App.).

⁴⁷ *E. C. Ernst v Manhattan Constr. Co. Of Texas*, (1977) 551 F.2d 1026 (5th Cir.).

⁴⁸ *Morgan Phillips v. JAMS/Endispute*, (2006) 140 Cal. App. 4th 795.

⁴⁹ REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, *et. al.* Law and Practice <...> p. 5–18.

⁵⁰ HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators <...>, p. 19.

⁵¹ Pasaulinė arbitražo apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2014 04 02]. Prieiga per internetą: <<http://globalarbitrationreview.com/know-how/topics/61/commercial-arbitration/>>.

⁵² Pasaulinė arbitražo apžvalga [interaktyvus. Žiūrėta 2014 04 02]. Prieiga per internetą: <<http://globalarbitrationreview.com/know-how/topics/61/commercial-arbitration/>>.

vis dėlto ICSID gali atsisakyti imuniteto. LCIA Reglamentas ir Pasaulinė intelektualinės nuosavybės organizacija (WIPO) *garantuoja imunitetą, išskyrus sąmoningus ir tyčinius pažeidimus*. Remiantis arbitražo instituto prie Stokholmo prekybos rūmų (SCC) 48 straipsniu arbitrams garantuojamas imunitetas, išskyrus tyčinius / sąmoningus pažeidimus ar šiurkštų neatsargumą (angl. *willful misconduct or gross negligence*). Kaip minėta, UNICTRAL Pavyzdiniame arbitražo įstatyme nepasisakoma dėl arbitrų imuniteto tarptautiniame komerciniame arbitraže, mat manyta, kad atsakomybės klausimas vis dar nėra plačiai reguliuojamas ir išlieka kontroversiškas – nacionaliniai skirtingų valstybių įstatymai varijuoja šiuo klausimu.

Arbitrų funkcijos yra panašios į teisėjų vykdomas funkcijas, bet vis dėlto arbitrų įgaliojimai kyla iš šalių sutarties. Todėl tarpinio kontinentinės tradicijos valstybių ir bendrosios teisės sistemos valstybių nuostatų dėl arbitrų imuniteto tarptautiniame komerciniame arbitraže varianto įtvirtinimas gali būti pageidaujamas. Toliau straipsnyje autoriai pateikia arbitrų imuniteto tarptautiniame komerciniame arbitraže nustatymo modelį, kuris galėtų būti įtvirtintas nacionaliniuose teisės aktuose.

4. Ribotas imunitetas

Siekiant užtikrinti arbitražo proceso integralumą, arbitrams turi būti suteikiamas tam tikras imuniteto lygis tarptautiniame komerciniame arbitraže.

Neribojama arbitrų atsakomybė remiasi teorija, kad arbitras yra profesionalas ir turi rūpestingumo pareigą vykdydamas savo funkcijas⁵³ – yra atsakingas šalims ir privalo atlyginti joms sukeltą žalą. Vis dėlto, manytina, kad neribojama arbitrų atsakomybė sukeltų pavojų tarptautinio komercinio arbitražo proceso integralumui. Kai arbitražiniu sprendimu nepatenkintos ginčo šalis žino, kad arbitrų atsakomybė yra neribojama, jos stengsis paveikti arbitrus, siekdamas nulemti bylos baigtį. Imunitetas leidžia arbitrams priimti principingus sprendimus be baimės, kad jų priimti sprendimai kažkokiu būdu pakens jiems paties. Be to, neribojama atsakomybė lemtų daugiau bylų ir suteiktų galimybę ginčą pralaiminčiai šaliai trukdyti arbitražo proceso baigtinumui – imunitetas yra atgrasomoji priemonė šalims kreiptis į teismus dėl arbitražinių sprendimų panaikinimo, kurie tėra nepatenkinti priimto arbitražinio sprendimo esme. Vis dėlto absoliutus arbitro imunitetas taip pat nėra tinkamas, mat nesudaro prielaidos arbitrams būti atsakingiems už savo veiksmus šalims, kurios moka jiems atlyginimą. Absoliutus imunitetas apsaugotų arbitrus net situacijomis, jei jie tyčia piktnaudžiautų savo diskrecija, o tai yra itin pavojinga turint omenyje ribotą arbitražinio sprendimo peržiūrėjimo galimybę⁵⁴.

Taigi arbitrai turi būti atsakingi bent jau už nesąžiningą veiką ir tyčinius pažeidimus. Manytina, kad atsakomybė už aplaidumą ar tyčinį neatsargumą nepriverstų kvalifikuotų arbitrų atsisakyti profesijos⁵⁵ ir galima profesinė atsakomybė tik padidintų teikiamų arbitrų paslaugų kokybę. Paprastai arbitrai yra atsakingi už veikimą nesąžiningai, bet jiems taikomas imunitetas, jei arbitras veikia sąžiningai ar ne apgaule⁵⁶.

Autorių nuomone, absoliutus imunitetas ir neribota atsakomybė dėl išvardytų argumentų nėra tinkami ir pasisako už kvaziimunitetą. Pagal analogiją su teisėjų funkciniu panašumu arbitrai privalo turėti imunitetą, nes atlieka funkcijas, kurias paprastai vykdo teisėjai⁵⁷. Imunitetas turi būti ribojamas, jei arbitrai visiškai nevykdo savo esminių pareigų. Kaip antai, atvejais, kai arbitras nepriima arbitraži-

⁵³ HUNTER, Martin. *Arbitration International* <...>, p. 330.

⁵⁴ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 25.

⁵⁵ SPONSELLER, Mark A. *Redefining Arbitral Immunity: A Proposed Qualified Immunity Statute for Arbitrators*. 44 *HASTINGS L.J.* 421, 421 n. 2, 1993, p. 483.

⁵⁶ MUSTILL, Michael J.; BOYD, Stewart C. *Law and Practice of Commercial Arbitration in England* (2d ed.), 1989, p. 232.

⁵⁷ FRANCK, Susan D. *The Liability of International Arbitrators* <...>, p. 26.

nio sprendimo, tai yra neatlieka savo darbo, kuriam buvo pasamdytas, jam taikytina atsakomybė (*Baar v. Tigerman*⁵⁸). Kadangi arbitražo tikslas yra priimti galutinį sprendimą, sprendimo nepriėmimas yra pakankamai fundamentalus pareigų neatlikimas. Analogiškai, itin ilgas ir nepateisinamas vėlavimas priimti arbitražo sprendimą turėtų reikšti imuniteto praradimą⁵⁹, vėlavimas turi būti esminis ir vargu ar arbitrai dar atliks savo pagrindinę funkciją priimti arbitražinį sprendimą⁶⁰. Taip pat kaip ir standartai taikomi Anglijoje, Australijoje ir institucijose – AAA ir WIPO – arbitrai turi būti atsakingi už tyčinį jų piktnaudžiavimą valdžia ir nesąžiningą elgesį⁶¹. Apibūdintas imuniteto apribojimas užtikrins minimalių profesinių reikalavimų elgtis sąžiningai ir pareigos elgtis nešališkai laikymąsi. Galima sutikti su užsienio autorių nuomone, kad imuniteto suteikimas arbitrai, kuris tyčia veikia nesąžiningai, būtų lygus „apgaulės legalizavimui“⁶². Imuniteto ribojimas – paskata arbitrams veikti sąžiningai. Nesąžiningumas apima, bet nėra ribojamas, iki apgaulės ar korupcijos⁶³.

Išvados

Daugumoje jurisdikcijų pripažįstama, kad arbitrų imunitetas reikalingas, siekiant užtikrinti arbitro veikos nepriklausomumą ir nešališkumą. Arbitrų imuniteto ribos, numatytos skirtinguose nacionalinės teisės aktuose ir arbitražo taisyklėse, priklauso nuo to, ar arbitrai taikomas imunitetas pagal analogiją su teisėju – platus imuniteto lygis, ar laikantis sutartinės arbitražo vaidmens analizės – imunitetas ribojamas.

Optimalus arbitrų atsakomybės ir imuniteto nuo atsakomybės tarptautiniame komerciniame arbitraže modelis – tarpinio varianto pasirinkimas tarp absoliutaus arbitrų imuniteto įtvirtinimo, kuris atgraso arbitrus nuo tyčinio ar nerūpestingo pareigų vykdymo ir užkerta kelią delsimui priimti arbitražinį sprendimą, ir absoliučios atsakomybės įtvirtinimo, kuris palengvina arbitrams kvaziteisėjų funkcijų vykdymą, priimant nešališką arbitražinį sprendimą ir sumažinant nepagrįstų atakų iš ginčo šalių riziką. Taigi kvaziimunitetas – balansas, užtikrinantis šalių, arbitrų ir visuomenės interesus, turėtų būti įtvirtintas nacionaliniuose teisės aktuose ir arbitražo taisyklėse, reglamentuojančiose arbitrų atsakomybę ir imunitetą nuo atsakomybės tarptautiniame komerciniame arbitraže.

LITERATŪRA

Norminė medžiaga

1. 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 10-208.
2. 1997 01 31 English Arbitration Act of 1996 [interaktyvus. Žiūrėta 2013 05 21]. Prieiga per internetą: <<http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1996/1996023.htm#aofs>>
3. 1985 06 21 Model Law on International Commercial Arbitration [interaktyvus. Žiūrėta 2013 05 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.uncitral.org>>
4. 1998 01 01 Rules of Arbitration of the International Chamber of Commerce [interaktyvus. Žiūrėta 2013 05 20]. Prieiga per internetą: <<http://www.iccwbo.org>>
5. LCIA Arbitration Rules [interaktyvus. Žiūrėta 2013 05 20]. Prieiga per internetą: <http://www.lcia.org/Dispute_Resolution_Services/LCIA_Arbitration_Rules.aspx>.

⁵⁸ *Baar v. Tigerman* (1983). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 26.

⁵⁹ NOLAN & Abrams Dennis R. Nolan & Roger I. Abrams. Arbitral Immunity, *11 INDUST. REL. L.J.* 228, 1996, p. 253.

⁶⁰ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 26.

⁶¹ Ten pat.

⁶² OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights Against a Dilatory or Unskilled Arbitrator: Possible New Approaches, *15 J. INT. ARB.* 129, 1998, p. 135.

⁶³ FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators <...>, p. 27.

Speciaļioji literatūra

6. BUTLER, David; FINSEN, Eyvind. *Arbitration in South Africa: law and practice*, 1993.
7. FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity, *20 New York Law School Journal of International and Comparative Law* 1, 2000.
8. HAUSMANINGER, Christian. Civil Liability of Arbitrators – Comparative Analysis and Proposals for Reform, *7 J. INT'L ARB.* 5, 48, 1990.
9. HUNTER, Martin. *Arbitration International*, vol. 9, no. 3, 1993.
10. HWANG, Michael. Claims Against Arbitrators for breach of Ethical Duties. *Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation*.
11. LEVINE, Mark W. The Immunity of Arbitrators and the Duty to Disclose, *6 AM REV. INT'L ARB.* 197, 1995.
12. LEW, Julian E. M. ed. *The immunity of arbitrators* 1, 1990.
13. MATTERA, Richard J. Has the Expansion of Arbitral Immunity Reached its Limits After United States v. City of Hayward? *12 OHIO ST. J. ON DISP. RESOL.* 779, 780, 1997.
14. METTLER, Andrea. Immunity v. Liability in Arbitral Adjudication, *47 ARB. J.* 24, 25, 1992.
15. MUSTILL, Michael J.; BOYD, Stewart C. *Law and Practice of Commercial Arbitration in England* (2d ed.), 1989.
16. NOLAN & Abrams Dennis R. Nolan & Roger I. Abrams. Arbitral Immunity, *11 INDUST. REL. L.J.* 228, 1996.
17. OKEKEIFERE, Andrew I. The Parties' Rights Against a Dilatory or Unskilled Arbitrator: Possible New Approaches, *15 J. INT. ARB.* 129, 1998.
18. PARK, William W. Text and Context in International Dispute Resolution, *15 B.U. INT'L L.J.* 191, 194, 1997.
19. PROSSER, William; KEETON, W. Page. *Prosser & Keeton on the law of torts* (5th ed.), 1984.
20. REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, et al. *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 2d ed., 1991.
21. REDFERN, Alan; HUNTER, Martin, et al. *Law and Practice of International Commercial Arbitration*, 2004.
22. SHEPPARD, A. Arbitrator independence in ICSID Arbitration. In BINDER, C.; KRIEBAUM, U.; REINISCH, A.; WITTICH, S. (Eds.). *International investment law for the 21st century: Essays in honour of Christoph Schreuer*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
23. SPONSELLER, Mark A. Redefining Arbitral Immunity: A Proposed Qualified Immunity Statute for Arbitrators, *44 HASTINGS L.J.* 421, 421 n. 2, 1993.
24. WILKER, GABRIEL M. *DOMKE on commercial arbitration*, § 23.01.
25. YAT-SEN LI, Jason. Arbitral Immunity: A Profession Comes of Age, *64 ARBITRATION* 51, 1998.

Praktinē medžiaga

26. *Baar*, 140 Cal. App. 3d at 984. In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity, *20 New York Law School Journal of International and Comparative Law* 1, 2000.
27. *Baar v. Tigerman* (1983) 140 Cal. App. 3d 979 (Cal. Ct. App.). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity, *20 New York Law School Journal of International and Comparative Law* 1, 2000.
28. *Beatty v. The Rent Tribunal*, (2005) I.E.S.C. 66.
29. *Butz v. Economou*, 438 U.S. 478, 508-11 (1978). In FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity, *20 New York Law School Journal of International and Comparative Law* 1, 2000.
30. *Corey v. New York Stock Exch.* (1982), 691 F.2d 1205, 1209 (6th Cir.) in FRANCK, Susan D. The Liability of International Arbitrators: a Comparative Analysis and Proposal for Qualified Immunity, *20 New York Law School Journal of International and Comparative Law* 1, 2000.
31. *E.C. Ernst v. Manhattan Constr. Co. Of Texas*, (1977) 551 F.2d 1026 (5th Cir.).
32. *Higdon v. Constr. Arb. Assocs.*, (2002) Court of Appeals of Kentucky 71 S.W.3d. 131 (Ky. App.).
33. *Lendon v. Keen*, (1916) 1 K.B. 994, 999 (K.B.) per Sankey J.
34. *Morgan Phillips v. JAMS/Endispute*, (2006) 140 Cal. App. 4th 795.
35. *Patrick Redahan v. Minister for Education and Science*, (2005) I.E.H.C. 271.
36. *Pickens v. Templeton*, (1994) 2 N.Z.L.R. 718.
37. *Sutcliffe and Arenson v. Casson* in YAT-SEN LI, Jason. Arbitral Immunity: A Profession Comes of Age, *64 ARBITRATION* 51, 1998.
38. *Sutcliffe v. Thackrah*, (1974) App. Cas. 727.
39. Gairēs dēl interesu konfliktu tarptautināme komercināme arbitražē, Tarptautinē advokātu asociācija (IBA) 2004 m.
40. Pasaulinē arbitražo apzvalga [interaktyvus. Žiūrēta 2014 04 02]. Prieiga per internetu: <<http://globalarbitration-review.com/know-how/topics/61/commercial-arbitration/>>.

THE LIABILITY AND THE IMMUNITY OF ARBITRATORS

Beata Kozubovska, Rimantas Daujotas

S u m m a r y

This article discusses arguable aspects of the application of the liability of arbitrators in international commercial arbitration. There is no uniform practice applicable to the immunity of arbitrators in the field. By means of comparative analysis of various countries legal systems, this article aims to construct recommendation regarding the *arbitrator's immunity* and liability issue in international commercial arbitration.

In order to answer this main research question: "What is the proper scope of arbitrator immunity?" and to provide a concise solution of the issue, an in-depth analysis of the issue was performed. First, the basis of arbitrator liability in international commercial arbitration were examined. Second, the roots and purposes behind arbitrator immunity were discussed. Last but not least, the analysis of the scope of arbitrator liability and immunity in international commercial arbitration was conducted.

The arbitrator's liability vis-à-vis the parties in the arbitration in this article was analyzed: authors did not deal on the arbitral institution's liability.

By way of conclusion, arbitrators should have certain level of immunity to ensure the integrity of the decision-making process. However, arbitrators should be held liable where they act with intentional, bad-faith conduct, or unjustifiably abandon their arbitral mandate and fail to render an award. Qualified immunity strikes a desirable balance between the need for professional accountability towards parties and maintaining the integrity of arbitral process.

Įteikta 2014 m. balandžio 15 d.

Priimta publikuoti 2014 m. birželio 11 d.